

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 80, Т. 2, 2022. С. 183 – 187.

8. Чепурка О. Сутність поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації» в контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні.* 2020. Вип. 12. С. 285–293.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-411-8-3>

З ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО РІВНЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Білоконенко Людмила Анатоліївна

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри української мови

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Основні виклики нашій системі освіти докладно подані в матеріалах інформаційно-аналітичного збірника МОН України «Освіта України в умовах воєнного стану», а саме: небезпека для життя та здоров'я учасників освітнього процесу та їх переміщення в межах України й за кордон, порушення принципу безперервності освіти, руйнування інфраструктури, зменшення видатків на освіту тощо [4, с. 12]. Але держава здійснює заходи з нормативно-правової, фінансової підтримки учасників освітнього процесу. Водночас у фокусі уваги фахівців перебувають виклики й ризики забезпечення якості освіти в цих умовах [1; 3; 4; 5], адже країна повинна гарантувати стабільність навчання для здобувачів освіти всіх рівнів, між ними й третього (освітньо-наукового).

Інтенсивність підготовки кадрів вищої кваліфікації для різних галузей знань є одним із найважливіших показників розвитку країни, її наукового, технічного й економічного потенціалу. Тому підвищення якості знань, навичок, досвіду здобувачів третього рівня є наріжним принципом освітньої політики України. Покращення цього рівня здійснюється шляхом перегляду традиційних форм і методів викладання та широкого застосування нових, нетрадиційних форм роботи, полегшення умов для індивідуалізації занять аспірантів, збільшення комплексу новітніх технічних засобів, академічної мобільності задля «підготовки висококваліфікованого фахівця, здатного до самостійної науково-дослідницької, науково-

організаційної, педагогічно-організаційної та практичної діяльності у вітчизняному та світовому науково-освітньому просторах і викладацької роботи у ЗВО, широкого застосування нових, нетрадиційних форм навчання» [6, с. 4].

Однак постає питання: які саме складнощі в роботі аспірантів під час війни є непереборними та наскільки вони впливають на підготовку дисертації? Маємо можливість говорити про це, бо робота з нашим аспірантом розпочалася у 2020 році, коли вже був карантин, та завершувалася під час війни. Ґрунтуючись на власному досвіді можемо зробити певні висновки.

Не бачимо проблем із законодавчо-нормативною базою діяльності ЗВО щодо підтримки роботи аспірантів за Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. (з доповненнями) [10], Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. [7] та іншими нормативно-правовими актами України. Наказ МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 р. [8] також створює належні умови для захисту учасників освітнього процесу, гарантування особливих умов навчання (напр., індивідуальні графіки, академічні відпустки). Своєчасним вважаємо й розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» від 23.02.2022 р. [11], яке орієнтоване на входження України до Європейського Союзу, визначає шляхи для відбудови та реформування системи освіти після війни. Попри умови воєнного стану вважаємо цілком слушним уведення в дію Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. [9]. Тож за підтримки держави ЗВО вповні можуть забезпечити навчання здобувачів усіх рівнів, між ними й третього (освітньо-наукового).

Однак воєнний стан вплинув на стабільність функціонування ЗВО, зокрема, Кривий Ріг був з початку війни та є й зараз прифронтовою зоною. Тому тимчасове переміщення здобувачів до інших регіонів України дещо затримувало й перебіг роботи над текстами дисертацій, й оприлюднення результатів, й участь у конференціях. Був ускладнений доступ до інформаційних джерел, літератури, необхідної для наукових розвідок. І хоча держава доволі швидко запровадила інструменти підтримки молодих дослідників, створила умови для продовження діяльності тимчасово переміщених осіб, освітні втрати (хоч і не критичні) були.

Початок війни позначився й на психологічному стані учасників освітнього процесу, потребуючи часу для пристосування до стресу, поступового розвитку стійкості, що теж спричиняло затримку в роботі. Результати опитування аспірантів (2024) щодо нашої ОНП засвідчили: рівень безпечності освітнього середовища для життя та здоров'я (між ними й психічне здоров'я) вони оцінюють неоднозначно: 5 балів – 33,3%, 4 бали – 33,3%, 3 бали – 33,3% [12, с. 4].

Були деякі складності зі студіюванням дисциплін через дистанційне навчання. І хоча карантин показав непогані сторони такої форми роботи, проте не завжди здобувачі освіти (як і викладачі) мали доступ до надійного інтернету чи необхідного обладнання. Аспіранти зазвичай уміють організувати свій час, однак самодисципліна в умовах дистанційного навчання стає викликом. Відсутність особистих контактів з керівником, викладачами, одногрупниками теж знижували мотивацію. Загалом робота онлайн кардинально не вплинула на підготовку аспірантів, хіба що для деякого з них мотивація могла бути низькою. Але про недостатню мотивацію можна говорити й тоді, коли вступу в аспірантуру не передували серйозні роздуми, в особи були відсутні внутрішні та зовнішні регулятори, а такий тип поведінки здобувача можливий і поза війною.

Одним з важливих аспектів написання дисертації є ступінь актуальності теми, через яку перед нами постала серйозна проблема, бо праця зі спеціальності 035 Філологія присвячена «особливостям українсько-білоруського омонімічного простору, ролі омонімів в організації тексту та їхнього впливу на виникнення типових помилок перекладу творів художньої літератури з білоруської мови на українську» [13, с. 2]. Після початку війни заборона цитування в наукових текстах, внесення до бібліографічних списків джерел, які опубліковані російською мовою в будь-якій країні, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на території Росії та Білорусі, вплинула на працю дисертанта, адже джерельною базою були міжмовні омоніми, зареєстровані у тлумачних словниках української й білоруської мов, етимологічні словники, також варіанти перекладу українських слів на білоруську мову й навпаки із залученням українсько-білоруського чи білорусько-українського словника. Безперечно, керівник і здобувач мають бути готові до змін, але тема актуальна й щодо української мови: аспірант вперше ґрунтовно розглянув українсько-білоруську міжмовну омонімію крізь призму етимології лексем з урахуванням їхніх семантичних, частиномовних, стилістичних особливостей. Після консультацій і пошуків відповіді на це непросте питання, ми акцентували: досліджувати білоруську мову доцільно, і не лише тому, що в Україні вона є мовою національної

меншини. А ще й тому, що білоруська держава десятки років намагається знищити національну мову білорусів і доводить її до межі виживання, бо вона «знехтувана у своїй державі через агресивну експансію російської» [13, с. 21] і стала ознакою опозиційності. Саме рідну мову білоруська активістка А. Нагорная у своїй книзі назвала «Мова 404» – «код», за яким неможливо отримати відповідь [2]. Так само були труднощі з оприлюдненням наукових результатів: редактори (подекуди надмірно обережні) могли відмовити в публікації через будь-яку згадку про словники білоруської мови, хоча вони були джерельною базою та деякі видавалися ще за часів Радянського Союзу.

Отже, війна суттєво ускладнила організацію роботи аспірантів. Перехід на дистанційне навчання, обмежений доступ до наукових ресурсів, корегування тем, перебої з інтернетом й електропостачанням спричиняли значні перешкоди. Додатково стрес і небезпека для життя здобувачів вищої освіти знижували їхню продуктивність та мотивацію. Попри ці виклики аспіранти проявляють адаптивність та головно успішно завершують дослідження, але для ефективної роботи необхідна постійна підтримка держави та ЗВО. Війна, дійсно, для аспірантів створює значні складнощі, але вони не є непереможними.

Література

1. Актуальні питання підготовки дисертацій в умовах воєнного стану : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Науково-дослідний інститут публічного права. 30 вересня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 256 с.

2. Нагорная А. Мова 404. Вільня. 2024. 178 с. URL: <https://is.gd/tUEh5i>.

3. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ, 2023. 94 с.

4. Освіта України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. URL: <http://surl.li/cxswm>

5. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукр. наук.-педагог. підвищ. кваліфікації, 03.05 – 13.06 2022 р. Одеса, 2022. 504 с.

6. Освітньо-наукова програма «Українська мова і література». Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 20 с.

7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://is.gd/3w0VaB>.

8. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : наказ МОНУ від 07.03.2022 р. № 235. URL: <https://is.gd/LURxkz>.

9. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : постанови КМУ від 12.01.2022 р. № 44. URL: <https://is.gd/R8G12S>.

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://is.gd/zMicGW_

11. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження КМУ від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://is.gd/MF5H3P>.

12. Результати моніторингу здобувачів ВО третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 035 Філологія щодо ОНП «Українська мова та література», за якою вони навчаються. Кривий Ріг, 2024. URL: https://is.gd/DHUU18_

13. Щербина Д. В. Особливості омонімічного простору у структурі українсько-білоруської комунікації : дис. ... доктора філософії : 035. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 231 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-411-8-4>

АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧЕМ АБО АСПІРАНТОМ

Богатирьов Іван Григорович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки
України, професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

Академічний плагіат здобувача або аспіранта при підготовці дисертаційного дослідження за спеціальністю 081 (Право) доктора філософії останнім часом на слуху українських учених. За даними наукової школи «Інтелект» учені ради вищих навчальних закладів вимагають перед захистом дисертаційної роботи довідку про те, що в дисертації відсутній академічний плагіат більше чим на 90%.

Здобувач або аспірант має самотужки знайти вуз і отримати довідку. Іноді це доходить до абсурду. Деякі вузи вимагають довідку на кожному видану здобувачем або аспірантом наукової статті, у іншому випадку робота не буде допущена до захисту.